

Cavallero de prestar.
Etos rycerski na Półwyspie Iberyjskim w XII–XIII w.
w świetle *Pieśni o Cydzie* oraz innych wybranych poematów epickich

Literatura jest doskonałym źródłem do badania historii mentalności, będącej jednym z najpopularniejszych obszarów badawczych wśród historyków prowadzących badania w nurcie antropologii historycznej. Jako produkt czasu i miejsca, w których powstała, literatura przedstawia nie tylko mentalność autora, ale też kręgu, w którym tworzył, stanowi więc zwierciadło mentalności i świadomości zbiorowej. Co zaskakujące, ten typ tekstów jest stosunkowo rzadko szerzej wykorzystywany przez historyków, którzy nawet jeśli uwzględniają literaturę w swoich badaniach, z reguły lokują ją na marginesie swoich rozważań. Z kolei wśród literaturoznawców, również tych zajmujących się epokami dawnymi, dużą popularnością cieszą się prace, których tematyka odpowiada schematowi „Obraz zjawiska X w dziele Y”. Teksty te, nawet jeśli czytane przez historyków, często są przez nich jednoznacznie klasyfikowane jako przykłady badań literaturoznawczych, a nie także historycznych.

Dzieje się tak prawdopodobnie z dwu powodów. Po pierwsze nieobecność obszernej bazy tekstów historycznych szeroko wykorzystujących literaturę w badaniach nad mentalnością, ideami, świadomością zbiorową, relacjami społecznymi, zwyczajami czy życiem codziennym – a więc wszystkimi obszarami badawczymi, w których ma ona wysoką wagę źródłową – sprawia, że brak punktów odniesienia, przykładów, którymi można by zobrazować metodykę wykorzystania literatury jako źródła historycznego. Po drugie we wspomnianych pracach literaturoznawców często występuje niedostatek wykorzystania perspektywy porównawczej, również z uwzględnieniem innych źródeł historycznych. W związku z powyższym jednym z najważniejszych celów projektu jest dostarczenie przykładu metody badawczej, która pozwala potraktować literaturę jako podstawową kategorię źródłową w badaniach nad mentalnością.

Projekt dotyczy etosu rycerskiego, a więc tytułowych *cavalleros de prestar* (znakomitych rycerzy), na Półwyspie Iberyjskim w pełnym średniowieczu. Temat ten nie został do tej pory podjęty przez badaczy z Hiszpanii czy innych krajów, w których studia iberystyczne cieszą się dużą popularnością. Enigmatyczne są również początki iberyjskiego rycerstwa i jego ewolucja, które nie doczekały się wielu opracowań. W związku z tym jednym z punktów planu badań w niniejszym projekcie jest krótkie studium dotyczące statusu i funkcji rycerstwa w wybranych tekstach, które zostanie przeprowadzone z wykorzystaniem metody archeologii leksykalnej, stosowanej przez opiekuna projektu, prof. Alberto Montanera Frutosa z Uniwersytetu w Saragossie, filologa i historyka specjalizującego się w tematyce średniowiecznej Iberii, czołowego badacza w światowych badaniach nad *Pieśnią o Cydzie* i autora wydanej przez Hiszpańską Akademię Królewską najlepszej edycji utworu od czasów nestora hiszpańskich filologów, Ramóna Menéndeza Pidalá.

Pieśń o Cydzie (hiszp. *Cantar de mio Cid*), powstała ok. 1200 r., jest pierwszym poematem epickim spisany w języku starokastylijskim, dalekim poprzedniku dzisiejszego języka hiszpańskiego. Jak przystało na pełne średniowiecze, utwór jest anonimowy. Stanowi przykład gatunku *cantares de gesta* (pieśni o heroicznych czynach), zbliżony do francuskiego *chansons de geste*. Pieśni te były przeznaczone do wykonywania przed publicznością w formie melorecytacji, recytacji lub odczytywania. Ich bohaterowie stanowili dla publiczności wzory osobowe, które w średniowieczu miały ogromne znaczenie. Studia nad *Pieśnią o Cydzie* są jednym z najpopularniejszych obszarów badań wśród mediewistów hiszpańskich (ale też z innych krajów). Zapoznając się z liczącą tysiące pozycji bibliografią tematu, czytelnika uderza mnogość publikacji analizujących realizm historyczny utworu, przede wszystkim dotyczący warstwy faktograficznej. Często porównywano wydarzenia opisane w utworze z relacjami innych źródeł historycznych, szukając podobieństw i różnic. Biorąc pod uwagę, że *Pieśń o Cydzie* jest drugim po *Don Kichocie* najważniejszym dziełem literatury hiszpańskiej, fakt ten nie może zaskakiwać. Z historycznego punktu widzenia badania te mają jednak niewielką wagę w określeniu wartości źródłowej poematu. Wszak już Arystoteles pisał w *Poetyce*: „Historyk i poeta różnią się przecież nie tym, że jeden posługuje się prozą, a drugi wierszem (...). Różnią się oni natomiast tym, że jeden mówi o wydarzeniach, które miały miejsce w rzeczywistości, a drugi o takich, które mogą się wydarzyć”. Nie wchodząc w rozważania na temat skomplikowanego zagadnienia prawdy w historii i statusu narracji historycznej, nie sposób nie zgodzić się ze Stagirytą. Wartość źródłowa poezji, czy szerzej literatury, leży gdzie indziej – w jej możliwościach odzwierciedlania mentalności, świadomości zbiorowej oraz różnorodnych elementów życia codziennego.

W związku z powyższym projekt przyczyni się nie tylko do wypełnienia luki w międzynarodowych badaniach nad *Pieśnią o Cydzie* oraz iberyjskim rycerstwem i jego etosem, ale też do stworzenia podstaw metodycznych do wykorzystania literatury jako podstawowej kategorii źródłowej w badaniach nad mentalnością, w perspektywie porównawczej. *Last but not least*, poemat o Cydzie oraz szerzej historia i literatura średniowiecznego Półwyspu Iberyjskiego są w Polsce tematami całkowicie nieznanymi – o czym najlepiej świadczy brak polskich opracowań utworu – projekt przyczyni się zatem do poszerzenia obszaru badawczego polskiej mediewistyki.